

Μαργαρίτα Παπαγεωργίου, «Εισαγωγή»
(για το έργο *Χρονικόν* του Γεώργιου Σφραντζή)

Το *Χρονικόν* είναι έργο του ιστορικού Γεωργίου Φραντζή ή Σφραντζή, όπως είναι το ορθότερο, και περιγράφει τα γεγονότα από τη γέννηση του συγγραφέα το 1401 μέχρι το 1477. Ανάμεσα στα γεγονότα που παρουσιάζει είναι και η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς το 1453. Η μαρτυρία του Σφραντζή είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς ήταν κρατικός αξιωματούχος και συνεργάτης του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Μανουήλ Β΄ και ιδιαίτερα στενός συνεργάτης του Κωνσταντίνου ΙΑ΄ Παλαιολόγου. Επίσης, το πλεονέκτημά του, συγκριτικά με τους άλλους ιστορικούς της Άλωσης, είναι ότι υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας του γεγονότος που περιγράφει και είχε ενεργό ρόλο στην οργάνωση της άμυνας της πρωτεύουσας. Είχε επιφορτιστεί, όπως λέγεται, με το έργο της καταγραφής και στρατολόγησης όσων μπορούσαν να φέρουν όπλα. Όσον αφορά στον χρόνο σύνταξης του έργου, είναι η περίοδος που είχε αποσυρθεί σε μοναστήρι της Κέρκυρας, από το 1468 έως το 1477 ή 1478.

Ο Γεώργιος Φραντζής ή Σφραντζής ανήκει στους τέσσερις ιστορικούς της Άλωσης (οι άλλοι τρεις είναι: [Μιχαήλ;] Δούκας, Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, Μιχαήλ Κριτόβουλος). Για το πρόσωπό του είναι εφικτό να αντληθούν αρκετά στοιχεία από το ίδιο το έργο, λόγω του αυτοβιογραφικού χαρακτήρα που έχει. Γεννήθηκε πιθανόν στην Κωνσταντινούπολη το 1401 και προερχόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Έχασε τους γονείς του σε μικρή σχετικά ηλικία (16 ετών) και τότε ο αυτοκράτορας τον πήρε υπό την προστασία του. Το 1424, όταν η Κωνσταντινούπολη είχε περιέλθει σε δεινότατη θέση, στάλθηκε ως αντιπρόσωπος για διαπραγματεύσεις με τους Οθωμανούς του Μουράτ Β΄. Ο Σφραντζής ορίστηκε εκτελεστής της διαθήκης του Μανουήλ Β΄ και συνδεόταν στενά με τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, δεσπότη του Μυστρά και μελλοντικό αυτοκράτορα, τον οποίο ακολουθούσε μάλιστα στις διάφορες αποστολές του στην Πελοπόννησο. Το 1438 συγγένευσε με την οικογένεια των Παλαιολόγων, αφού παντρεύτηκε την Ελένη, κόρη του Αλέξιου Παλαιολόγου. Όταν το 1449 ο Κωνσταντίνος διαδέχτηκε στον θρόνο τον αδελφό του Ιωάννη Η΄ Παλαιολόγο, ο Σφραντζής τον ακολούθησε από την Πελοπόννησο στην Κωνσταντινούπολη. Μετά την Άλωση συνελήφθη μαζί με τα παιδιά και τη γυναίκα του, αλλά κατάφερε να εξαγοράσει την ελευθερία του και τελικά

βρέθηκε στην υπηρεσία του Θωμά Παλαιολόγου, του τελευταίου δεσπότη της Πελοποννήσου. Ύστερα από την κατάληψη της Πελοποννήσου από τους Οθωμανούς, ο Σφραντζής κατέφυγε στην Κέρκυρα στη μονή Ταρχανιτών, όπου και εκάρη μοναχός το 1468 με το όνομα Γρηγόριος. Εκεί παρέμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του το 1477 ή 1478 και συνέγραψε ή υπαγόρευσε το *Χρονικόν*. Δεν είναι γνωστό αν έχει συγγράψει κάποιο άλλο έργο.

Το συγκεκριμένο έργο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, γιατί μας δίνει μια μαρτυρία των γεγονότων της Άλωσης, η οποία μάλιστα προέρχεται από κάποιον αυτόπτη μάρτυρα. Ωστόσο, η αφήγησή του στο συγκεκριμένο σημείο είναι ιδιαίτερα επιγραμματική. Γενικά ο Σφραντζής, ως ιστορικός, καταγράφει με δημοσιογραφικό τρόπο τα γεγονότα της σύγχρονης του πραγματικότητας, αναφέροντας πολύ συχνά την ημερομηνία και το γεγονός που διαδραματίστηκε τότε. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι τα γραφόμενά του έχουν χαρακτήρα προσωπικού ημερολογίου ή σημειώσεων, εφόσον παραθέτει σύντομες πληροφορίες σε χρονολογική βάση.

Αναφορικά με τη δομή του έργου, δεν υπάρχει κάποια εισαγωγή, όπου να εκτίθενται τα κίνητρα της συγγραφής και η οπτική γωνία του συντάκτη. Το κείμενο έχει έντονα προσωπικό χαρακτήρα, κάτι που επισημαίνουν συχνά οι βυζαντινολόγοι. Για παράδειγμα, ο Hunger έχει παρατηρήσει ότι «Σε κανένα άλλο σχεδόν έργο της βυζαντινής ιστοριογραφίας και χρονογραφίας δεν προβάλλει τόσο πολύ η προσωπικότητα του συγγραφέα όσο του Σφραντζή στο *Chronicon Minus*» (Hunger 1997, 354-355), ενώ ο Grecu χαρακτήρισε το έργο «εξαιρετικά προσωπικό» (1964, 339). Εξάλλου, το *Χρονικόν* περιέχει περισσότερες λεπτομέρειες για τη ζωή του ίδιου του συγγραφέα παρά για τα κορυφαία γεγονότα των ημερών, μοιάζοντας περισσότερο με απομνημονεύματα. Το κέντρο της διήγησης είναι το πρόσωπο του συγγραφέα. Αποτέλεσμα αυτού είναι να παρουσιάζονται τα γεγονότα, ανάλογα με τη δική του συμμετοχή σε αυτά και όχι ανάλογα με τη βαρύτητά τους από ιστορικής άποψης. Έτσι, η διήγηση είναι άνιση, άλλοτε διεξοδική και άλλοτε σύντομη. Παραθέτει, π.χ., αρκετές –ενδεχομένως και περιττές– λεπτομέρειες γύρω από την αποστολή του στην Τραπεζούντα και την Ιβηρία, με σκοπό να διαπραγματευτεί το βασιλικό συνοικέσιο εκεί. Όμως, αυτό έχει ως συνέπεια να παραλείπει όσα διαδραματίζονταν στην Κωνσταντινούπολη στις παραμονές της οθωμανικής επίθεσης κατά της Πόλης.

Το ύφος του είναι γενικά λιτό, ενώ απουσιάζουν λογοτεχνικά σχήματα. Επιπλέον, δεν υπάρχει η αντίληψη ότι η πτώση της Πόλης είναι το αποτέλεσμα της θεϊκής οργής που προκλήθηκε από τις αμαρτίες των Βυζαντινών, σχήμα που απαντάται σε άλλα έργα με θέμα την άλωση της Βασιλεύουσας. Επομένως, παρά το ότι εκάρη μοναχός, αποφεύγει να ερμηνεύσει με θεολογικό τρόπο τα ιστορούμενα κατά τη συγγραφή του έργου του. Ακόμη, εντύπωση προκαλεί ότι, μολονότι περιγράφει τα τραγικά γεγονότα που βίωσε η οικογένειά του (η οικογένειά του αιχμαλωτίστηκε, όλα του τα παιδιά απεβίωσαν πριν από αυτόν), στο κείμενο δεν διακρίνεται ίχνος συγκινησιακής φόρτισης. Κατά τ' άλλα, η γλώσσα του αποτελεί ένα κράμα λαϊκών και λόγιων στοιχείων.

Το *Χρονικόν* σώζεται σε δύο μορφές, μία σύντομη, το *Βραχύ Χρονικόν* (*Chronikon Minus*), και μία εκτενέστερη, το *Μεγάλον Χρονικόν* (*Chronikon Maius*). Το δεύτερο διαιρείται σε τέσσερα βιβλία και είναι περίπου πενταπλάσιο από το πρώτο, το οποίο και ενσωματώνει σχεδόν ολόκληρο (Παπαηλιάδη 2007, 2122). Αναφορικά με το *Μεγάλον Χρονικόν*, προκλήθηκαν πολλές συζητήσεις μεταξύ των βυζαντινολόγων για τη γνησιότητά του, λόγω των γλωσσικών διαφορών των δύο έργων, αρκετών αντιφάσεων και ανακρίβειών. Το ζήτημα της γνησιότητας του *Μεγάλου Χρονικού* τέθηκε αρχικά από τον καθηγητή Ι. Β. Παπαδόπουλο το 1934 στο Βυζαντινολογικό Συνέδριο της Σόφιας. Το 1937 ο Παπαδόπουλος (1937, 155-157) κατέληξε ότι το *Maius* δεν ήταν γνήσιο. Με τις διατριβές του για τον Γεώργιο Σφραντζή απέδειξε ότι εκτενή τμήματα του *Μεγάλου Χρονικού* ήταν προϊόντα παρεμβολής. Κατέληξε ότι βασικός νοθευτής υπήρξε ο μητροπολίτης Μονεμβασίας Μακάριος Μελισσηνός (μέσα 16ου-αρχές 17ου αιώνα). Η νοθεία έγινε στη Νεάπολη της Ιταλίας, όπου είχε καταφύγει ο Μελισσηνός, περίπου έναν αιώνα μετά τη συγγραφή του *Βραχέος Χρονικού*. Η σημασία του *Μεγάλου Χρονικού*, που αντλεί επίσης από άλλους βυζαντινούς χρονογράφους αλλά και πηγές του 16ου αιώνα (Παπαηλιάδη 2007, 2122), έγκειται στο ότι καλύπτει την περίοδο από το 1258 έως το 1478.

Το έργο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1796 στη Βενετία. Επίσης, εκδόθηκε στα γερμανικά, στη Βόννη το 1838, με επιμέλεια του βυζαντινολόγου Β. Νίμπορ. Τον 19ο αιώνα υπήρξαν αρκετές νεοελληνικές αποσπασματικές εκδόσεις. Η πρώτη καταγράφεται το 1865 στην Αθήνα με τον τίτλο *Άλωσις της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Τούρκων, ερανισθείσα εκ*

των *Χρονικών του Γ. Φραντσή*. Αυτές οι λαϊκές εκδόσεις συντέλεσαν στο να γίνει ευρύτερα γνωστός ο συγγραφέας και το έργο του. Σήμερα κυκλοφορεί μεταφρασμένο σε διάφορες εκδόσεις, μία από τις οποίες είναι και αυτή του Maisano (1990), που χρησιμοποιήθηκε για την ανθολόγηση των αποσπασμάτων μας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Grecu 1966

Vasile Grecu (επιμ.), *Georgios Sphrantzes, Memorii 1401-1477 : În anexă pseudo-Phrantzes : Macarie Melissenos Cronica 1258-1481*, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Βουκουρέστι 1966.

Hunger 1997

Herbert Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία. Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών, τ. 2: Ιστοριογραφία, Φιλολογία, Ποίηση*, μτφρ. Κόλιας Τ. & Συνελλή Κ. & Μακρής Γ. Χ. & Βάσσης Ι., ΜΙΕΤ, Αθήνα 1997, σ. 351-358.

Παπαδόπουλος 1937

Ιωάννης Β. Παπαδόπουλος, «Ερμηνευτικά εις την Μεγάλην και την Μικράν Χρονογραφίαν του Φραντζή», *ΕΕΒΣ* 13 (1937), σ. 155-157.

Παπαηλιάδη 2007

Μαρία Παπαηλιάδη, «Σφραντζής, Γεώργιος», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 2122.